

Семенов О.М. Культура роботи вчителя-дослідника з текстом наукової комунікації /О.М.Семенов // Українська мова й література в сучасній школі – 2013.-№ 11.-С.2-8

Семенов Олена Миколаївна –
доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу теорії та історії педагогічної майстерності
Інституту педагогічної освіти
і освіти дорослих НАПН України (м. Київ)

Культура роботи вчителя-дослідника з текстом наукової комунікації

Якість навчально-виховного процесу, результати інноваційної дослідницької діяльності, особливо у старших класах сучасної загальноосвітньої школи, в навчальних закладах нового типу значною мірою залежать від науково-методичної роботи, яку проводить педагогічний колектив і конкретний учитель. Ідеться про засвоєння змісту нових програм і технологій їх реалізації, системне й систематичне ознайомлення з досягненнями психолого-педагогічних наук, збагачення шкільної практики досконалими методами і засобами навчання, творче дослідження, особистісний і професійний розвиток.

Перспективні завдання профільної підготовки здатний виконувати вчитель-майстер, котрий успішно працює у форматі творчих пошуків, що ґрунтуються на здобутках фундаментальної науки і традиційної методики. Результатом таких пошуків є текст, що має «не лише адекватно відобразити інтелектуальний зміст, а й відповідає критеріям культури мовлення у сфері наукової комунікації» [5, с. 5]. Наукова мовна культура учителя-дослідника передбачає досконале оперування фаховою науковою термінологією в усній і писемній, діалогічній і монологічній формах, грамотне читання й інтерпретація тексту зі спеціальності, побудова на його основі власного тексту, уміння користуватися різними жанровими моделями для тексту.

Однак, як показує аналіз наукових текстів (статей, виступів на конференціях), рівень володіння вчителями, студентами, фаховою

метамовою (терміносистемами, фразеологією, композиційно-жанровими формами текстотворення, мовними формулами) залишається низьким. Підтверджують це і результати моніторингу показників грамотності студентів різних країн (здатності ефективно працювати з текстом: знаходити відповідну інформацію, ідентифікувати текст в якості комунікативної одиниці, осмислювати, виділяти найбільш значущі елементи), який проводила Організація економічної кооперації і розвитку (Programme for International Student Assessment) у 2009 році. Відомо, що російські учасники посіли 28-е місце з 32-х [6]. Така ж ситуація й в Україні.

Можливо, причина в тому, що вихованню мовного чуття наукового слова не приділяють належної уваги ще в загальноосвітній школі. Розвивальна функція підручника, навчального посібника й у вищій школі часто мінімальна, а монолог автора вибудований здебільшого у формі завершених фрагментів, що закриті для спілкування і не спонукають читача до дискусії. Курси підвищення кваліфікації і перепідготовки є короткотерміновими і орієнтують часто лише на репродуктивне відтворення змісту. Отже, є необхідність розробити і використовувати в сучасній школі стратегії текстової діяльності (Т.Акатова [1]). Уточнення, конкретизації і поглиблення під кутом зору психології, педагогіки, лінгвістики потребує і поняття «культура роботи вчителя з текстом наукової комунікації».

Проведений аналіз засвідчує, науковий текст як поле реалізації авторської індивідуальності вченого-дослідника, специфічного способу мовомислення досліджують російські вчені Н.Данилевська, М.Кожина, М.Котюрова та ін. Власне стилістичний, культуромовний аспекти наукового тексту виразно представлено в українськими вченими А. Коваль, Н.Непийводою, Н. Зілінською, І. Синицею, П.Селігеєм. Окремі аспекти проблеми аналізу наукового тексту, культури науково-дослідницької діяльності особистості, формування ідіостилію педагога-дослідника висвітлені у працях Л. Мацько, К. Серажим, Т.Симоненко, Л.Струганець, Ю. Сурміна та ін.

У межах статті зацентруємо увагу на характеристиці особливостях культури дослідницької праці вчителя з науковим текстом, властивостях і мовних засобах текстової організації наукового тексту,

Аналіз наукових праць Н.Болотнової, І.Гальперіна, В.Лукіна, Л.Мацько, О.Селіванової спонукає до такого узагальненого визначення тексту - це закінчене мовленнєве утворення, змістова, структурно-граматична єдність, що об'єктивована в усній або писемній формі, характеризується замкнутістю, зв'язністю, різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв'язку і має певну прагматичну настанову. Поняття тексту є об'єктом вивчення різних філологічних наук. Лінгвістика тексту досліджує структуру мовленнєвих творів, їх членування, способи створення зв'язності тексту, його смислову побудову. Предмет стилістики тексту - різноманітні типи текстів, їх стилістичні особливості, способи розгортання інформації, мовленнєві норми в різних функціональних стилях, типи мовлення (монолог, діалог, полілог). Досвід лінгвістики і стилістики тексту допомагає більш глибоко розкрити особливості наукового тексту як цілісного комунікативного блоку, що має чітку, логічну структуру, своєрідний каркас із внутрішньо завершеними частинами (розділами, підрозділами, пунктами, параграфами, абзацами), насиченими відповідною термінологією. Наукові тексти зорієнтовані на читача як професіонала (партнера і співмислителя), підготовленого до сприйняття інформації. Учені (Т. Браже, І. Гальперин, Б.Головін) аргументовано доводять: кожний науковий текст має стимулювати якісну зміну (розширення, поглиблення) загальної картини світу як автора продукту, так і споживача.

Сутність феномена «культура роботи з науковим текстом («чужим», власним») складають такі компоненти, як психологічні передумови сприйняття наукового тексту; адекватне розуміння і засвоєння тексту; володіння різними видами аналізу тексту (лінгвістичним, стилістичним, смисловим, логічним, композиційним, структурним). Важлива передусім культура читання наукового тексту. Успішність ознайомлювального,

поглибленого, аналітико-критичного читання залежить від сприймання, усвідомлення, необхідною передумовою яких є внутрішня мотивація. А осмислення сприйнятого залежить від індивідуального досвіду, фонових знань, творчого мислення. Унаслідок сприймання й усвідомлення відбувається розуміння тексту та його інтерпретація. Результатом розуміння є засвоєння адресатом ментальної моделі наукового тексту.

Рівнями розуміння наукового тексту російський мовознавець М.Котюрова вважає *інтралінгвістичний* (фіксує увагу читача на одиницях мовної системи – лексичних, морфологічних, синтаксичних); *перехідний* (здійснюється сприйняття хоча б основних властивостей тексту, що співвідноситься з предметом думки); *екстралінгвістичний* (ураховує специфіку типового змісту як наукове знання) [5, с.112]. Рівні розуміння тексту реалізують шляхом інтелектуального діалогу читача з автором наукового продукту: через аналіз логічної структури тексту й заголовка, складання плану, тез і анотації, виділення ключових слів і термінів, постановки запитань.

Змістом наукового тексту є наукове знання. Науковому знанню притаманні онтологічність, методологічність, аксіологічність, комунікативність, а, отже, і науковому тексту характерні ті ж риси. Зміст наукового тексту відображає певну часову послідовність різноманітних фактів, подій і думок. Метою цілісного комунікативного блоку є повідомлення об'єктивної інформації, доведення істинності наукового знання, пояснення причини явищ, опис істотних ознак предмета. Здійснюючи науково-методичну діяльність, учитель працює частіше з науково-природничими і науково-гуманітарними текстами, приділяє увагу текстам власне наукового, науково-навчального (дидактичного), науково-популярного; науково-інформативного, науково-довідкового, науково-публіцистичного підстилів. Кожний підстиль охоплює різні жанри й види текстів з відповідними загальномовними і стильовими нормами.

У межах статті зупинимося на більш детально на основних рисах і деяких мовних засобах текстової організації власне наукового підстилю.

Культура укладання наукового тексту передбачає оволодіння *текстовою* і *жанровою* культурою. Ідеться про готовність моделювати зв'язний текст з урахуванням структурно-сміслових, жанрово-композиційних особливостей та дотримання принципів текстової організації, новизни та пізнавальної цінності професійно орієнтованої інформації, проблемності назви наукового тексту тощо.

Укладаючи /створюючи новий науковий текст, попередньо збираємо і досліджуємо відповідний матеріал, проводимо певне (констатувальне, формувальне) дослідження, обдумуємо факти. В іншому випадку такий текст нагадуватиме огляд, реферат прочитаних книг, що виконує лише інформативну функцію. Орієнтація на читача-професіонала актуалізує також і такі дослідницькі функції різножанрових наукових текстів, як *епістемічна* (наукове пояснення явищ, з'ясування, обґрунтування гіпотез, класифікація понять, систематизація знань); *комунікативна* (передавання спеціальної інформації); *перформативна* (встановлення певних фактів або зв'язків за допомогою мовного матеріалу); *гносеологічна* (пізнавальну, спрямовану на розширення знань адресата); *когнітивна* (отримання нового знання); *функцію впливу* (прагнення автора переконати читачів /слухачів у правильності своєї позиції); *аргументованого доказу* (наведення доказів або фактів, які підтверджують істинність пояснення і думки); *діалогічна* (звернення автора до думки читача, зіставлення автором свого погляду з підходами, позиціями інших науковців) та ін. [8, с. 43]. Зокрема, наукові статті виконують *дослідницьку* функцію, *презентаційну* (представляють дослідника у науковому товаристві), *оцінну* (містять оцінку стану наукових досліджень з певної проблеми) та *комунікативну* (слугують засобом спілкування).

Укладаючи науковий текст, враховуємо ознаки мовних висловлювань.

В *описах* частіше перераховують у певній послідовності ознаки та властивості того чи того об'єкта. Кожний наступний елемент додає нові відомості до попереднього. В описі досліджень, приладів широко використовують неозначено-особові речення, які дозволяють зосередити увагу на дії:

Наприклад: *Основоположним принципом будь-якого наукового дослідження вважають методологічний принцип об'єктивності. Він виражається у всебічному врахуванні факторів, які зумовлюють те чи інше явище, умов, в яких ті розвиваються, адекватності дослідницьких підходів і засобів, які дають можливість одержати справжні знання про об'єкт, передбачають виключення суб'єктивізму, однобічності й упередженості в підборі й оцінці фактів (С.Гончаренко).*

Розповідь у науковому тексті застосовують для повідомлення. Вона характеризується, як правило, наявністю різновидових дієслів.

Наприклад: *Вираз «некомфортабельність» наукової роботи у застосуванні до занять математикою належить відомому сучасному математику Куранту. Ним він пояснював, чому математики у величезній більшості випадків рано закінчують свою власну творчу роботу: вони не витримують постійної внутрішньої напруги. Так звана спокійна наукова робота, якщо тільки йдеться про справжню наукову роботу, є міфом (С.Гончаренко).*

Власне описові та розповідні наукові тексти функціонують рідко. Частіше використовують змішаний тип викладу – розповідно-описовий.

У *текстах-міркуваннях* досліджують явища або предмети, розкривають їх внутрішні ознаки і доводять певні положення. Міркування дає можливість на основі зафіксованих фактів осмислити їх, зіставити, прийти до певного висновку. У таких текстах можливі два способи розташування матеріалу:

- 1) від загального до часткового, від узагальнень до фактів, спостережень, тобто спочатку подають тезу, а потім аргументи та ілюстрації;
- 2) від часткового до загального, від спостережень і фактів до узагальнень, висновку.

Наприклад: *Справді, якщо бодай побіжно ознайомимося зі змістом психопедагогіки Е. Стоунса, то переконаємося, що врешті-решт ми маємо людську педагогіку, де чітко окреслені два суб'єкти педагогічної дії,*

завдання й цілі їхньої спільної праці, засоби досягнення цілей, мотивації їхньої праці й ін. Маємо вступ і 18 розділів (без поділу на підрозділи). Звернемо увагу на назви: Ті, хто навчаються, учителі, психологи; Учіння. Основи; Мова й учіння людини; Думка, мовленнєве спілкування, дія; Мовленнєве спілкування вчителя; Типи мовленнєвого спілкування; Завдання учіння; Аналіз учіння; Навчання поняттю; Навчання психомоторним навикам; Навчання вирішенню проблем; Закріплення учіння; Структура навиків учіння; Програмоване учіння; Оцінка учіння й навчання; Розроблення тесту; Чи потрібні виміри?; Навчання учінню.

Перед нами розгорнута програма підготовки вчителя до педагогічної дії зі значної кількості питань із проблем учіння й виховання. Ця програма називається педагогічною майстерністю(І.Зязюн).

Доказ у науковому мовленні є одним із різновидів міркування. Науковий доказ оформлюється як текст із чіткою структурою (теза - аргументи (система умовиводів) – висновок) і системою мовних засобів, що необхідні для досягнення істинності висловленого судження. Тези містять відповідь на запитання «Що доводиться?», аргументи реалізують мету – надати теоретичні або емпіричні узагальнення, які переконують в істинності тези, демонструють закономірний зв'язок явищ [9]. До типових мовних засобів доказу відносять сполучники і прислівники *якщо, так що, звідси, тоді, тому*, дієслова 1-ї особи множини для позначення логічних операцій (*визначимо, отримаємо, знайдемо*) та ін. *Висновок* доказу будують як своєрідний повтор тези й оформлюють за допомогою слів *висновок, результат, наслідок*, вставних слів (*отже, таким чином*), конструкціями наслідку (*встановлено, що...; можна легко довести....; це підтверджується існуванням...; вважаємо, що, такі умови достатні для...*).

Наприклад: *Не будь-який пошук відповіді на запитання можна віднести до проблемних. Якщо в результаті дослідження з'ясується, що аналізоване нами відоме явище підпорядковане вже відомому закону, то поставлене запитання не є проблемним. Отже, до проблемних відносимо монографічні дослідження, які містять поєднання аналізу невідомого, невідомого з припущенням про можливість дії невідомого з припущенням про можливість дії невідомого закону в певному невідомому середовищі (С.Гончаренко).*

Призначення *оглядового тексту* - забезпечити наукове обґрунтування предмета дослідження, установити межі цього дослідження, показати ступінь невивченості його окремих складових.

Наприклад: *Фундаментальною основою дослідження слугують роботи, в яких обґрунтовано: сутність і зміст професійної підготовки майбутніх фахівців, зокрема в умовах вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації економічного профілю (В. Анненков, Р.Бужикова, В. Крижанівська, М.Левочко, А. Нісімчук та ін.);– особливості формування професійного мовлення фахівців аграрного (Л. Барановська, В. Михайлюк), технічного (В. Момот), медичного (М.Лісовий, С. Поплавська, Н.Шигонська), економічного профілю (В.Борисенко, Т. Ганніченко, Т.Іванчикова, Г. Копил, Н. Костиця, Т.Черкашина) (В.Гордієнко).*

Методологічний текст слугує для вмотивування та опису специфіки методології проведеного дослідження. Наприклад: *Методологічні принципи визначення та відбору поняттєво-термінологічного апарату дослідження дозволили класифікувати поняття в 4 групи, як це показано на рис. 1.1. Виділимо поняття, які увійшли до складу кожної групи (І.Соколова).*

Емпірико-фактологічний текст (термін Ю.Сурміна [9, с. 135]) містить опис фактологічної бази дослідження, класифікації й узагальнення фактів у конкретному дослідницькому контексті.

Наприклад: *Як засвідчили результати констатувального зрізу, студентів із високим рівнем сформованості дискурсивної компетенції не було ні в контрольній (далі – КГ), ні в експериментальній (далі – ЕГ) групах. На достатньому рівні перебувало 12% респондентів КГ і 16% ЕГ, що продемонстрували належне володіння термінологічною базою теорії дискурсу й елементами дискурсивного аналізу тексту (О.Кучерява).*

Пояснювальний текст розкриває основні положення, містить різні примітки і пояснення понять, таблиць, формул, рисунків тощо. *Додатковий текст* подає анкети, тексти завдань, рисунки, графіки, статистичний матеріал як додаткові докази наукових положень. Такий текст розміщується в додатках до наукової роботи. Науковому тексту *мішаного типу* властиві ознаки різних видів наукових текстів (теоретичного з елементами оглядового, емпірико-фактологічного або пояснювального текстів).

Учителів важливо володіти *жанровою культурою*, вміти обирати й аналізувати жанр доцільно до комунікативної ситуації. У педагогічному середовищі надають перевагу власне науковим, науково-популярним, науково-методичним статтям, за способом розкриття суті питання – оглядовим, аналітичним, рідше – проблемним і методологічним.

Готуючи наукову статтю, враховуємо, зокрема, інформативну, логічну, оцінну насиченість наукового тексту, тобто ступінь смислової і змістової новизни, що виявляється в авторській концепції, системі авторських оцінок, які допомагають читачеві зрозуміти смисл тексту. Цього досягають шляхом доказовості та об'єктивності викладу, насиченості вузькоспеціалізованими і загальнонауковими термінами. Підвищення інформативної насиченості за мінімальної витрати мовних засобів дозволяє говорити про мовну економію у структурі висловлювання. Цілісність наукового тексту передбачає внутрішню організованість, смислову єдність, цілісне оформлення початку і кінця твору, переходи між частинами тексту, що забезпечується визначеними мовними одиницями. Урешті-решт, початок, середина і кінець тієї ж наукової статті, яку пишемо, адресовані вже різним читачам (зважаючи на наше збагачення досвіду під час читання).

Важливою є стилістична культура, культура фахового наукового редагування і саморедагування, підґрунтям якої слугує функціональна стилістика. Вичитуємо, скорочуємо, обробляємо і навіть переробляємо, перевіряємо, як «працюють» різні методи викладу й названі вище ознаки тексту, як структура накладається на зміст і навпаки. Звіряємо і вірогідність фактичного матеріалу.

Дотримуємося мовних норм. Зокрема, розмежуємо значення слів *здібний* – „який має природні здібності; обдарований” і *здатний* – „який має можливість, силу, певні дані щось зробити; спроможний”. Слово *зумовлювати* означає бути причиною чогось, приводити до чогось, викликати щось; будучи умовою існування, розвитку, формування чогось, визначати його характер, якість, специфіку та ін., слово *обумовлювати* –

ставити в залежність від певних умов, обставин; визначати умови, термін чогось. Не варто сплутувати і слова *запитання* і *питання*. *Запитання* - це словесне звернення, яке потребує відповіді. Слово *питання* здебільшого вживають, коли йдеться про якусь проблему, справу, що потребує розв'язання або вивчення. Слово *ставлення* уживають у значенні „характер поведінки з ким-, чим-небудь”, слово *відношення* має такі значення: 1. „взаємозв'язок між предметами, явищами, величинами”, 2. „діловий лист”.

У науковій мові, зокрема переважають іменники, дієслова, прикметники і меншою мірою – займенники, частки. Ускладнюють сприйняття наукового тексту синтаксичні структури з відокремленими дієприкметниковими та дієприслівниковими зворотами.

Показником загального мовно-культурного рівня вчителя-дослідника вважають володіння *термінологічною культурою*. У науковому тексті недоцільно без потреби й необхідного обґрунтування подавати термінологію різних галузей; кожна галузь науки має притаманну тільки їй термінологічну систему. Обережно ставимося до уведення нових термінів і не захоплюємося власною термінотворчістю. Пам'ятаємо, що більшість запозичених слів мають відповідники рідною мовою: *інтерація* – *взаємодія*; *спорадичний* – *поодинокий*; *варіабельний* – *змінний, мінливий*, *акумулювати* – *нагромаджувати, накопичувати*; *вербалізувати* – *висловлювати*.

Науково-методична робота в школі зумовлює ознайомлення з довідниково-аналітичною працею «Енциклопедія освіти» (2008). У книзі ґрунтовно подано понятійно-термінологічний апарат сучасної освіти, основ педагогічної і психологічної наук, персоніфіковану інформацію про педагогів та громадських діячів, що сприяли розвитку освіти в Україні. Для аналізу таких педагогічних термінів, як *апарат, аналогія, динаміка, задача, закон, значення, категорія, якість, критерій, концепція, метод (спосіб), підхід, принцип, положення, поняття, предмет, умова* важливо звертатися до «Українського педагогічного словника» за ред. С.Гончаренка (2011).

З-поміж психологічної літератури такого роду найбільш вдалим вважають словник К. Платонова¹, серед філософських словників – «Філософський енциклопедичний словник». Корисно ознайомитися із змістом таких понять, як *абстракція, аналіз, знання, значення, якість, кількість, узагальнення, образ, об'єкт, досвід, практика, предмет, проблема, розвиток, рефлексія, системний аналіз, властивість, форма, експеримент*. Необхідним для наукових досліджень є логічний словник, де можна знайти пояснення таким термінам, як *аксіома, алгоритм, гіпотеза, дедукція, закон, знак, знання, ідея, інваріантність, індукція, класифікація, поняття* та ін.

Готуючи науковий текст, варто скласти словничок використовуваних термінів із зазначенням автора визначення. Це корисно для самоконтролю,

Важливими є словники синонімів, паронімів української мови, що в разі потреби допоможуть замінити те чи те слово. Наприклад, серед таких сполук, як *об'єм роботи* і *обсяг роботи*, обрати другий варіант. Відповідно до словників, *об'єм* – величина чогось у довжину, висоту й ширину, вимірювана в кубічних одиницях (куба, мозку, серця тощо). *Обсяг* – взагалі розмір, величина, кількість, значення, важливість чогось (бюджету, знань, роботи тощо). Розрізняємо і такі варіанти: *обробка* та *опрацювання*. *Обробка* – це надання чомусь потрібного вигляду, доведення до певного стану; упорядкування, удосконалення чогось²; *опрацювання* – глибоке вивчення чогось, докладне ознайомлення з чимось³. Українська лексикографія не фіксує слова *співпадання* або *співставлення* фактів, натомість пропонує уживати *зіставлення (порівняння)* фактів.

Фактично йдеться про складові *лексикографічної культури* дослідника, його загальні і спеціальні лексикографічні знання, володіння уміннями користуватися лексикографічними виданнями різних типів і вилучати з них необхідну і надійну інформацію. Джерелом слугують насамперед академічні словники і довідники з культури мови: одномовні орфографічні словники академічного та шкільного типів, праці довідникового зразка С. Головащука, видання про труднощі написання та вимови Євгенії Чак, Бориса Антоненка-

Давидовича, словники українських синонімів Святослава Караванського, паронімів Олександри Сербенської, іншомовних слів за ред. О.Мельничука, фундаментальний академічний тлумачний «Словника української мови».

Уточнити правопис слова, з'ясувати приклади його вживання, парадигму допомагають Український лінгвістичний портал (www.ulif.org.ua), лексикографічний сайт Slovnyk_net. У відкритому доступі подано словники з культури мови (<http://chak-chy-pravylnomy-hovorymo.wikidot.com/>; <http://yak-my-hovorymo.wikidot.com/>; <http://kultura-movy.wikidot.com/>). Фахівцями з Інституту української мови НАН України підготовлено медіа-проект «Говоримо і пишемо зразковою українською мовою».

Цілком очевидною є вага бібліографічної культури дослідника. Головне в бібліографії – це бібліографічне знання і/або бібліографічна інформація, що ідентифікує джерела знання в текстах. Про наукову обізнаність автора й обґрунтованість положень дослідження свідчить наявність бібліографічних посилань, тобто відомостей про цитовану працю, розглядуваний або згадуваний у тексті роботи інший документ (його частини або групи документів), необхідний для їх загальної характеристики, ідентифікації й пошуку. Мета посилання – аргументувати, доповнити або проілюструвати власну думку фактами з інших наукових текстів; підтвердити чи спростувати чужу думку; порівняти різні підходи вчених стосовно аналізованої проблеми.

Сьогодні це показник зрілості, етична складова і критерій виваженого аналізу наукових робіт. Однак, як показує аналіз, сьогодні в наукових, науково-методичних текстах трапляється копіювання чужих ідей, тексту без посилання на першоджерело. Академік С.Гончаренко, характеризуючи етичні вимоги до вченого, надає пріоритету моральним вимірам науки та соціальній відповідальності спільноти вчених і кожного зокрема. Імперативами вченого мають стати служіння Істині, корисність діяльності для суспільства, чесне ставлення до наукових результатів [2, с.22]. Справжня наукова робота, тобто саме шукання того, «як же воно насправді є», завжди неспокійна, завжди складається з переходу від одних невдалих спроб до

інших, поки не знайдеться, нарешті, вдалий підхід, якщо він взагалі знайдеться [3, с.49].

Уміння добирати творчу молодь і навчати її мистецтву наукового дослідження, створювати в колективі творчу, ділову, доброзичливу обстановку, заохочувати до самостійності мислення і вияву ініціативи – такі риси керівника науково-педагогічної школи академіка НАПН України С.Гончаренка (понад вісімдесят захищених докторських і кандидатських дисертацій). Семена Устимовича називали майстром наукового дослідження. Учитель залишив нам блискучі зразки українського наукового письма. Наукові твори Вчителя приваблюють стилістичною майстерністю (див. наведені приклади вище). Як ніхто інший, він умів зацікавити читачів і «не відпустити до останнього рядка» предметом досліду, розвитком теми та переконливістю лаконічно викладених, логічно вмотивованих і глибоких аргументів. Прикметна риса наукових текстів – прозорість і чіткість. Його наукова позиція завжди була чітка, а тексти часто заряджені особливим полемічним зарядом.

При своїй типовості кожний науковий текст індивідуальний. Це залежить від автора, його досвіду текстотворення, прагнення до самовираження і знаходить вияв в авторських стилістичних прийомах застосування різних мовних засобів (О.Баженова, М.Котюрова, В.Постовалова, С. Ракитіна та ін.). У цьому контексті є потреба дискусії стосовно проблеми співавторства (колективних наукових текстів): урахування тонкощів наукової етики і визначення творчого внеску кожного з учасників у зміст та концептуальну ідею наукової статті (монографії, підручника), збереження чи уніфікація ідіостилю тощо.

Кілька слів стосовно електронних текстів, електронних презентацій наукового виступу чи статті. Такі виконують комунікативні функції привернення уваги (виділення назви електронного тексту за допомогою зміни кольору та шрифту) та інформування (повідомлення, ознайомлення з текстом). Головним комунікативним завданням адресата при сприйнятті

електронного тексту є перехід від пасивного до активного засвоєння поданої в тексті інформації. Використання електронних презентацій дозволяє значно підвищити інформативність й ефективність повідомлення, адже одночасно задіяні зоровий і слуховий канали сприйняття. Готуючи презентацію, враховуємо оптимальний обсяг слайдів (слайди мають виконувати функцію доповнення, уточнення інформації, не повинно бути некоментованих слайдів); оптимальну кількість тексту на екрані; вікові особливості і рівень підготовленості глядачів, науковість і достовірність фактів, особливості сприйняття інформації з екрана (коли глядач читає текст з екрана комп'ютера, мозок працює в уповільненому режимі; якщо ж інформація подана у графічному вигляді - мозок працює швидше); естетичність (кольорове поєднання, витриманість стилю в оформленні слайдів, не бажано, щоб тон відволікав увагу від розташованого на ньому тексту; слід враховувати і розміри залу, де відбудеться науковий захід).

Отже, культура роботи з науковим текстом виступає невід'ємною складовою науково-методичної роботи, яку проводить учитель у загальноосвітній школі і в навчальних закладах нового типу. Змістом такої роботи є культура читання наукового тексту, успішність якого залежить від індивідуального досвіду, фонових знань, творчого мислення. Структурно-змістове наповнення культури укладання наукового тексту становлять текстова, жанрова, стилістична, термінологічна, лексикографічна, бібліографічна культура дослідника, що формують ціннісно-особистісну позицію, відповідний тип наукового мислення, наукового підходу вчителя-дослідника до предмета вивчення, відповідальне ставлення до результатів дослідницької праці як власної, так і колег, мовну індивідуальність автора наукового продукту.

Література

1. Акатова Т. И. Формирование культуры работы с текстом у студентов гуманитарных специальностей / Акатова Татьяна Ивановна: Дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08. – Москва, 2005 . –159 с.
2. Гончаренко С. Етичний кодекс (імперативи) вченого / Семен Гончаренко // Естетика і етика педагогічної дії: зб. наук. пр. / Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України; Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка. – Вип. 1. – К., Полтава: ПНПУ ім. В.Г. Короленка, 2011. – С. 20-27.
3. Гончаренко С. Про покликання вченого / Семен Гончаренко // Естетика і етика педагогічної дії: зб. наук. пр. / Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України; Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка. – Вип. 3. – К., Полтава: ПНПУ ім. В.Г. Короленка, 2012. – С. 44-55.
4. Колесникова Н.И. Лингводидактическая концепция формирования жанровой компетенции учащихся в системе непрерывного языкового образования: автореф. дисс. ...докт. пед. наук: спец. 13.00.02 / Наталия Ивановна Колесникова // ГОУ ВПО «Орловский государственный университет». – Орел, 2009. – 40 с.
5. Котюрова М.П. Культура научной речи: текст и его редактирование: Рибалка В.В. Психологія честі та гідності особистості: культурологічні та аксіологічні аспекти: наук.-метод. посіб. / В.В. Рибалка. – К.: ТОВ «Інформаційні системи», 2011. – 428 с.
6. Міжнародна програма з оцінки освітніх досягнень учнів - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://znaimo.com.ua/%>
7. Семенов О.М. Культура наукової української мови: навч. посіб. /за ред. Л.Мацько. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2008. – 252с.
8. Сурмін Ю. Науковий текст: специфіка, підготовка та презентація: навч.-метод. посіб. / Ю. Сурмін. – К.: НАДУ, 2008. – 184 с.
9. Типологія помилок у науковому тексті: збірник наукових праць. – Черкаси, 2011. – 120 с.

- 10.Черненко Наталья Михайловна. Работа с текстами научной коммуникации (В системе вузовской подготовки студентов технических специальностей) : Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 : Ярославль, 2004 215 с.

Семенов Олена.

Культура роботи вчителя-дослідника з текстом наукової комунікації

У статті акцентується увагу на характеристики культури дослідницької праці вчителя з науковим текстом як невід'ємній складовій науково-методичної роботи, яку проводить учитель у загальноосвітній школі і в навчальних закладах нового типу, властивостях і мовних засобах текстової організації наукового тексту. Доводиться, що успішність читання наукового тексту залежить від індивідуального досвіду, фонових знань, творчого мислення. Характеризується вагома роль текстової, жанрової, стилістичної, термінологічної, лексикографічної, бібліографічної культури учителя-дослідника, що формують ціннісно-особистісну позицію і мовну індивідуальність автора наукового продукту.

Ключові слова: науково-методична робота, учитель-дослідник, науковий текст, текстова, жанрова, стилістична, термінологічна, лексикографічна, бібліографічна культура учителя-дослідника .

Olena Semenog

Teacher-researcher's work culture with scientific communication text

The article is focused on the characteristics of the research's work culture of teacher with scientific text as an integral part of scientific and methodical work in a secondary school and new type institutions. Are described properties and linguistic methods of scientific text organization. It is proved that the success of scientific texts' reading depends on individual experience, background knowledge, creative thinking. Also it is characterized weighty role of text, genre, stylistic, terminological, lexicographical, bibliographical culture of teacher-researcher, that forms personal attitude and linguistic identity of the author of scientific language product.

Key words: scientific and methodical work, the teacher-researcher, scientific text, text, genre, stylistic, terminological, lexicographical, bibliographical culture of teacher-researcher.

